

Ny Tid

Rapport 13

Katrine Kielos

Efter Europas svältkur – en ny ekonomisk debatt?

arenaidé

Katrine Kielos

Efter Europas svältkur – en ny ekonomisk debatt?

Publicerat i juni 2012

©Författaren och Arena Idé

Bild: DaveOinSF/Wikimedia Commons

Arena Idé är en del av Arenagruppen

www.arenagruppen.se

Arenagruppen
Drottninggatan 83
111 60 Stockholm
Tel (vx) 08-789 11 60

Ny Tid är ett projekt inom tankesmedjan Arena Idé. Syftet är att befrämja en radikal och progressiv idéutveckling inom olika politikområden. Projektet kommer att söka inspiration från såväl andra länder som de senaste forskarrönen.

Inom projektet kommer vi att publicera rapporter och uppsatser kring en rad frågor och med en bred ansats. Rapporterna kommer att presenteras och diskuteras på offentliga seminarier.

Katrine Kielos

Efter Europas svältkur – en ny ekonomisk debatt?

Inledning	5
Mellan populism och teknokrati	6
Mellan stimulanser och åtstramningar	8
Kris? Vilken typ av kris?	12
Storbritannien – bra och dålig kapitalism	14
Tyskland – beskatta finanskapitalet	17
Frankrike – jämlikheten i centrum	18
En ny ekonomisk debatt	19

Inledning

Efter ett år av långsamma och förvirrade reaktioner till den grekiska skuldkrisen hade Europas regeringar sommaren 2011 lyckats komma fram till något som faktiskt kunde kallas för en reformagenda. På kort tid hittade EU på både det så kallade sex-packet¹ och den så kallade finanspakten/europakten². De fransk-tyska relationerna stärktes och hela Europa lärde sig säga "Merkozy" om den tyska kanslern och den franske presidenten. I Grekland och Italien tvingades premiärministrarna bort och ersattes av teknokrater. Detta öppnade upp för den europeiska centralbanken (ECB) att ta en större roll och pumpa in likviditet i den europeiska ekonomin.

All denna plötsliga aktivitet berodde på att den tyska regeringen hade insett att det var eurons själva överlevnad som stod på spel. Om valutaunionen rasade samman skulle även EU som vi känner det rasa samman. Hur ogärna Angela Merkel än ville ta på sig en ledarroll i Europa: detta var ett scenario som Tyskland inte kunde tillåta.

Den politik som förespråkades från Berlin byggde på idén att krisen hade orsakats av stora underskott, brott mot stabilitetspakten och svårigheter att fatta beslut i ett större och utvidgat EU. Finanspakten, nedskärningarna i Grekland, Irland, Italien, Portugal och Spanien samt skapandet av ESM byggde alla på den här diagnosen.

Under 2012 har det blivit uppenbart att dessa åtgärder inte har fungerat utan håller på att driva Europa åt rakt motsatt håll. Skuldsatta länder ökar tvärtom sina långsiktiga skulder genom att desperat skära ner de kortsiktiga. Stora delar av Europa har trillat tillbaka ner i recession.

1. Sex sammanhängande lagförslag från EU-kommissionen som syftade till en "bättre ekonomisk styrning" av unionen. Det innehöll bland annat förslag om att kommissionens roll i övervakning och beslut om stora underskott skulle stärkas mot ministerrådet. Länder som avslöjas med att fuska med sina siffror ska tvingas böta, 0,5 procent av BNP. Straff för inte ta itu med makroekonomiska obalanser ska införas, upp till 0,3 procent av BNP.

2. Syftet med finanspakten är att skapa budgetdisciplin hos euroländer. Euroländerna måste förbinda sig i lag att inte ha större strukturellt budgetunderskott än 0,5 procent av BNP. EU:s domstol kan döma ett euroland att betala böter om det inte inför budgetkraven i sin lagtext. Böterna ska gå till den permanenta europeiska stabilitetsmekanismen, ESM. Om länderna inte följer budgetreglerna måste de rätta sig efter EU-kommissionens rekommendationer om inte en majoritet av euroländerna tycker annorlunda.

Arbetslösheten fortsätter att växa och skuldbergen är lika ohanterliga som någonsin.

Mellan populism och teknokrati

”Populism är politik utan policy, teknokrati är policy utan politik”, har Chris J Bickerton, professor i internationella relationer vid Sciences Po i Paris, skrivit.³ Det är mellan dessa två poler som försöken att lösa eurokrisen har pendlat.

De europeiska ledarna har varit fångade mellan globala finansmarknader utan tålamod och väljare utan tålamod – allt i ett EU-system som bygger på just tålamod.

Teknokrati och populism är varandras spegelbilder. Teknokratiska lösningar utan demokratisk förankring brukar ge motreaktioner av populism och samma sak gäller omvänt: Det var populism i Grekland och Italien som ledde till tillsättande av två teknokratiska regeringar under 2011.

Silvio Berlusconi var populist och Giorgos Papandreou lyckades inte ta kommandot över de populistiska svallvågorna i sitt land. In kom i stället Mario Monti och Lucas Papademos. Icke-valda teknokrater med uppdrag att städa upp. Vilket i sin tur riskerar att orsaka ännu större motreaktioner av populism. Och kanske framför allt: ännu större lockelser för politiker i mittfåran att hoppa på det populistiska tåget.

De politiker som hött med fingret åt populism i underskottsländerna har nämligen själva inte dragit sig för att spela med de mest förenklade myterna i sin egen väljarkår. Den tyska kanslern Angela Merkel har glatt spätt på de populära skrönorna. Särskilt i början av krisen. I sitt tal på CDU-kongressen 2008 deklarerade Merkel att roten till krisen minsann var mycket enkel:

”Man kan bara fråga en hemmafru i Schwaben, här i Stuttgart, i Baden-Württemberg. Hon skulle ha gett oss några korta, enkla och helt korrekta sanningsord: att man inte kan leva över sina tillgångar. Det är krisens kärna.”⁴

3. Se ”A Europe of incentives: regaining the trust of citizens and markets” av Mark Leonard and Jan Zielonka.
http://ecfr.eu/page/-/ECFR58_EUROPE_INCENTIVES_REPORT_AW.pdf

Merkels tal gick mycket väl hem hos publiken men hade inte mycket med ekonomi att göra. Ett lands statsfinanser har väldigt lite gemensamt med en hushållsekonomi och det visste rimligen även Angela Merkel. Dock har både hon och andra borgerliga politiker som Fredrik Reinfeldt i Sverige och David Cameron i Storbritannien gjort liknande populistiska jämförelser. Dessa underblåser alla tanken att den europeiska krisen är en strid mellan civilisationer. Spara mot slösa. Nord mot syd. Fuskande greker mot ordentliga tyskar. Arbetande protestanter mot förtidspensionerade katoliker.

Populistiska myter byggda på missförstånd, fördomar och lögner.

Det land som mest dramatiskt bröt mot den heliga stabilitetspakten var i själva verket Tyskland. Spanien följde, tvärtemot den gängse bilden, alla Maastricht-kriterierna och Italien har mycket lägre nivåer av privat skuldsättning än exempelvis Sverige. Österrike, Slovakien och Polen är alla katolska länder som går utmärkt. Samma sak gäller katolska regioner som de tyska delstaterna Bayern samt Baden-Württemberg och provinsen Noord-Brabant i Nederländerna.

Fakta har dock aldrig stoppat en populist och den nuvarande krisen har öppnat upp för dem att frodas på alla kanter. I underskottsländerna vrålar man om att man vägrar ta mer nedskärningar och i överskottsländerna om att man vägrar plocka upp notan.

Det stora gapet mellan vad politikerna tror att de bör göra och vad de tror att de kan göra utan att förlora sina hemmaopinioner har sedan präglat hela krishanteringen.

EU:s historia är i hög grad en historia om teknokrati. Visionen om det enade Europa var visserligen politisk och har burits fram av politiska jättar som Konrad Adenauer, Jacques Delors och Helmut Kohl, men den har byggts av byråkrater. De förhandlade med varandra på behörigt avstånd från nationella medier och opinioner. Först en kol- och stålgemenskap, sedan en tullunion, sedan en inre marknad och slutligen en gemensam valuta.

4. Se <http://www.stuttgart08.cdu.de/wp-content/uploads/2008/12/081201-rede-merkel-stbericht.pdf>

EU-politiken separerades på detta sätt relativt effektivt från den nationella nivån. Det gjorde att man kunde bygga snabbare på den politiska visionen men det gjorde också att Europa-debatten på ett nationellt plan lämnades därefter. Bryssel skapade policy utan politik. Populister på nationell nivå kunde därmed ägna sig åt politik utan policy. Populisten behöver teknokraten och teknokraten behöver populisterna. När hela projektet nu skakar i sina fogar är det denna uppdelning som bildar rävsaxen som Europas ledare har fastnat i.

”Vi vet alla vad som måste göras, bara inte hur vi ska bli omvalda efter att vi har gjort det”, sa Luxemburgs premiärminister Jean Claude Juncker.⁵

I själva verket måste varje lösning för Europa bygga på att politikerna utmanar både teknokraterna och populisterna.

Mellan stimulanser och åtstramningar

De senaste krisåren har modet gällande ekonomiska kriser skiftat snabbare än modet för kläder. Från en svensk horisont är det lätt att tro att Anders Borg alltid har stått där och predikat nedskärningar med samma moralism. Men anledningen till att Moderaterna kunde nå sådan framgång inför valet 2010 med att attackera Socialdemokraterna och Mona Sahlin för oansvarighet gällande statens finanser var att det just då var vad hela den internationella ekonomiska debatten handlade om. Borg och Reinfeldt valde helt enkelt rätt ögonblick.

I mitten av 1980-talet hade en konsensus uppnåtts bland västerländska ekonomer om att keynesianismen och dess idéer om stora stimulanser i dåliga tider inte fungerade.⁶ Men 2008, efter den amerikanska investmentbanken Lehman Brothers fall den 15 september, var det som om Keynes återuppstod.

5. Juncker är i själva verket expert på att bli omvald då han har varit premiärminister enda sedan 1995.

6. Det har förstås under hela den här perioden funnits högprofilerade keynesianska ekonomer som Paul Krugman, Alan Blinder och Joseph Stiglitz. Men överlag var teorierna inte på modet.

”Med allt detta tal om stimulans skulle man kunna tro att ekonomin var en enda stor klitoris”⁷, skrev den amerikanska journalisten Barbara Ehrenreich. Dominique Strauss-Kahn som var chef på den Internationella valutafonden IMF menade redan under World Economic Forum i Davos 2008 att det skulle behövas en ny finanspolitik. Det var första gången på 25 år som en IMF-chef argumenterade för att öka underskotten och stimulera ekonomin, noterade den amerikanske ekonomen Larry Summers.⁸

Tyskland sparkade emot den framväxande keynesianska konsensusen men samtidigt som den tyske finansministern Peer Steinbrück knotade emot offentligt insåg Tyskland att landet hade ett ansvar som Europas största ekonomi. I januari 2009 brände Tyskland därför på med ett andra stimulanspaket på 50 miljarder euro och i mars meddelade man att man ämnade sälja statspapper för 346 miljarder euro för att finansiera det hela. Det var den största försäljningen av sitt slag sedan andra världskriget.

Dock blev detta återupplivande av John Maynard Keynes kortvarigt.

Den europeiska centralbanken ECB började åter höras i debatten. Banken efterlyste att EU-länderna gick tillbaka till normalläge och började följa stabilitetspakten igen. Under våren 2010 satte Tyskland och ECB sig upp mot den politiska pressen från USA om att Europa skulle fortsätta föra en mer aktiv finanspolitik. Nej, nu fick det räcka.

Den oerhört snabba omsvängningen från keynesianska stimulanser till åtstramning hade att göra med att den grekiska krisen tagit full fart. Den nya socialdemokratiska regeringen under Giorgos Papandreou som tillträtt 2009 försökte ta itu med statsfinanserna. Men den nya ärligheten från Aten gjorde att det plötsligt gick upp för finansmarknaderna exakt hur dålig situationen i Grekland var. De fick panik.

Det grekiska dramat tolkades snabbt som en illustration av att stora underskott kunde leda till kollapsat förtroende hos marknaden och därmed ruin. Stater som inte genast drog tillbaka sina stimulanser och genomförde stora åtstramningar skulle bli hårt straffade av mark-

7. Se http://www.huffingtonpost.com/barbara-ehrenreich/clitoral-economics_b_82695.html

8. Se <http://www.henryfarrell.net/Keynes.pdf>

naden, hette det. Det tog inte lång tid innan EU-ledarna betraktade snart sagt varje ekonomiskt problem genom specialfallet Grekland.

Stora nedskärningar skrevs ut som recept. Även till länder som Irland och Spanien, som hade bankproblem – inte underskottsproblem. Alla skulle bada stålbad. Till och med Tyskland skulle dra åt. Och i Storbritannien tryckte den nya koalitionsregeringen under konservative David Cameron igenom alldeles för snabba nedskärningar vid fel tillfälle. Den nya konsensusen runt åtstramningar blev en utmärkt ursäkt att skära i välfärden. Men som Financial Times chefsekonom Martin Wolf skrev: "Hur har de egentligen tänkt? Om alla länder ska dra åt samtidigt, vem ska köpa våra produkter? Ska vi exportera till Mars?"⁹

Retoriken var dock populistiskt kraftfull. Den fungerade både gentemot ekonomkåren som är uppfödd på idén att marknadens uppgift är att ha en disciplinerande roll gentemot spenderglada politiker – och gentemot Europas väljare. De senare kunde relatera till de för- enklade och felaktiga jämförelserna mellan en skuldsatt stat och ett skuldsatt hushåll.

Eurozonens politik blev till en vinglig sak på tre ben: staterna skulle genomföra åtstramningar och komma tillrätta med sina underskott, en europeisk räddningsfond skulle rädda länder som var i alltför dåligt skick och den europeiska centralbanken skulle hålla kontinentens krisande banksystem under armarna så gott det gick.

Under 2012 har det blivit uppenbart att denna politik inte har fungerat. Åtstramningarna har slagit mot tillväxten och gjort underskotten svårare att hantera. Storbritannien som krävde sig ur den första lågkonjunkturen har trillat tillbaka igen precis som kritikerna av Cameron-regeringen hade varnat.

Debatten som svängt från stimulanser till åtstramningar började svänga igen allteftersom François Hollandes presidentvalskampanj tog fart.

9. Se <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e71ab1d6-049d-11e1-ac2a-00144feabdc0.html#axzz1yzxVJRWJ>

Den franske socialisten meddelade under våren 2012 att han om han blev president tänkte åka till Berlin och omförhandla den europeiska finanspakten. Fokus måste flyttas från åtstramningar till tillväxt. Till en början blev Hollande utskrattad. Nicolas Sarkozys medarbetare hånade honom: förändra den heliga finanspakten, var Hollande skogstokig?

I slutet av april backades den franske socialisten emellertid plötsligt upp av ECB-chefen Mario Draghi och framåt sommaren 2012 pratade nästan alla i Hollandes anda, om att Europa behövde en tillväxtpakt. Inklusiv Angela Merkel.

I maj 2012 proklamerade G8-ledarna att deras "mål var att främja tillväxt och jobb", en stor förändring bort från åtstramningar och budgetdisciplin. Nu pratar alla om vikten av tillväxt och de mest diskuterade alternativa vägarna är följande:

- Den europeiska centralbanken skulle kunna föra en mer expansiv penningpolitik som driver på inflation och tillväxt.
- Länder som har utrymme i sina statsfinanser, som exempelvis Tyskland och Sverige, skulle kunna föra en mer expansiv finanspolitik.
- Den europeiska räddningsfonden skulle kunna göras ännu större. Då skulle den kunna ta tag i det spanska banksystemet och göra något åt problemen i stället för att bara förespråka mer nedskärningar.
- Man skulle kunna införa någon form av gemensamma euro-obligationer. Även om många individuella länder har stora underskott så har eurozonen som helhet bara ett underskott på 4,1 procent av BNP. Det är ungefär hälften av USA:s. I teorin borde Europa alltså kunna låna pengar billigt om unionen kunde erbjuda en gemensam euro-obligation.
- Man skulle kunna hitta på olika sätt att föra över resurser från rikare och mer produktiva länder till fattigare och mindre produktiva. USA har länge fört den typen av utjämningspolitik mellan sina stater. Rikare euroländer skulle exempelvis kunna

finansiera en större europeisk investeringsbank. Den skulle i sin tur kunna ge pengar till industri och infrastrukturprojekt i de krisande länderna. Ungefär på detta sätt integrerades forna Östtyskland i den mer produktiva västtyska ekonomin efter Tysklands återförening.

- Slutligen skulle de värst krisande länderna naturligtvis kunna ges en möjlighet att lämna valutaunionen. Ingen kan emellertid säga vilka konsekvenser det skulle få eller vilken panik det skulle skapa.

Kris? Vilken typ av kris?

Eurokrisen har väckt den tidigare otänkbara frågan om EU kommer att överleva i sin nuvarande form. Den europeiska krisen är en del av den större globala konjunkturedgången och påverkar hela världen. Det är bra att den destruktiva fokusen på åtstramningar nu verkar vara bruten. Men Europa kommer inte bara kunna säga att "tillväxt" är svaret.

Europa måste också kunna svara på frågan vilken typ av tillväxt som är svaret.

Carlota Pérez är en venezuelansk ekonom som har studerat tekniska förändringar som långsiktiga mönster för samhället och ekonomin.¹⁰

Hon menar att ekonomiska cykler börjar med framväxten av ny teknik och infrastruktur. Eftersom ny teknik alltid för med sig löftet om rikedom leder detta också till spekulativa investeringar vilka dramatiskt höjer värdet på aktier och priser. Under en sådan fas blir just laissez faire-politik ofta normen eftersom det saknas både politisk vilja och politiska institutioner att reglera allt det nya.

Just därför följs en sådan boom nästan alltid av en krasch. Det hände 1797 likväl som 1847. 1893 som 1929. Eller för den delen september 2008.

10. Se Pérez, Carlota, *Technological revolutions and financial capital : the dynamics of bubbles and golden ages*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA : E. Elgar Pub., 2002.

Carlota Pérez menar att det är först efter dessa krascher, och perioder av turbulens, som de möjligheter vilka bor i den nya tekniken så småningom kan realiseras. Detta händer alltså först efter att samhället har lyckats skapa nya institutioner som är bättre anpassade till egenskaperna hos den nya ekonomin. Först då kan samhället utvecklas genom tekniken både ekonomiskt och socialt.

Den stora depressionen på 1930-talet brukar ju sägas ha öppnat upp mot den följande eran kännetecknad av massproduktion, masskonsumism och massförstörelsevapen. Men vad Pérez alltså pekar på är att alla de tekniska förutsättningarna för detta egentligen fanns tillgängliga före krisen. De var en del av samma tekniska utveckling som underblåste 1920-talets spekulativa bubbla.

Däremot var det först efter krisen som samhället anpassades till den nya ekonomin: vi fick aktiv konjunkturpolitik, institutioner för omfördelning och en stat som byggde ny infrastruktur anpassad för elektricitet, nya transportmöjligheter och telekommunikation. Samhället kom i kapp den nya tiden och kunde dra nytta av den. Ekonomin växte.

Det var däremot enligt Pérez absolut inte självklart att det västerländska samhället skulle komma i kapp på det sätt det gjorde under efterkrigstiden. Både fascismen och kommunismen bör enligt Pérez betraktas som andra institutionella innovationer som försökte svara mot samma tekniska förändringar och den nya ekonomin.

Carlota Pérez huvudpoäng (och den poäng som är relevant för debatten i dag) är hursomhelst att den stora depressionen på 1930-talet samtidigt var en samhällelig katastrof och en accelerator för reform. Den svenska välfärdsstaten hade exempelvis annars aldrig uppkommit och Pérez menar att det endast är genom kris och därefter institutionell reform som marknadsekonomin anpassar sig till förändringar och återupptäcker de moraliska värden som är så vitala för att den ska kunna fungera på ett långsiktigt sätt.

Hon menar att vi just nu befinner oss i en sådan omvälvande fas: mitt uppe i ett experiment som på sikt kommer att leda till en ny kompromiss mellan kapital, samhälle och natur.

Den pågående krisen är ett symptom på att samhället skriker efter anpassning till pressen från globalisering, ekologi och demografi. En sådan anpassning kommer att ske, men hur den ser ut måste formos politiskt.

Djupa ekonomiska kriser, som den stora depressionen eller 1970- och 80-talets stagflation, leder nästan alltid till mycket större förändringar av politik och ekonomi än vad som är möjligt att se när man är mitt uppe i dem. I hög grad har sådana djupgående förändringar handlat om förskjutningar och förändringar i hur ekonomin bäddas in i samhället. Socialt likväl som institutionellt.

På ett plan handlar eurokrisen om banksystem, institutioner, underskott, korruption och en felkonstruerad valutaunion. Men den är också en del av något mycket större – den pågående akten i vår tids stora finanskris som började den 15 september 2008. Denna finanskris har ställt 30 års antaganden om marknaden, samhället och ekonomin på huvudet och en ny ekonomisk debatt måste ta itu med dessa aspekter.

Det finns frön till detta i de politiska diskussionerna i Europas stora länder just nu.

Storbritannien – bra och dålig kapitalism

Frågan om vilken typ av tillväxt som kan ta oss ur krisen har kanske varit mer pressande i den brittiska ekonomiska debatten än någon annan.¹¹ När Tony Blair kom till makten 1997 stod industrin för en femtedel av BNP. 2007 var siffran nere i tolv procent. Finansbranschen hade tagit över.

Under åren med New Labour var det en självklar utgångspunkt att pengar kunde växa på postindustriella träd. Finanssektorn skulle tillåtas frodas ostört och tillväxten den genererade kunde sedan fördelas ut till offentlig sektor. Tiden när politiken lade sig i själva ekonomin ansågs förbi och den ekonomiska politik som landet förde med höga räntor och ett starkt pund var skraddarsydd för att gynna finansbranschen.

11. Se "Great Divide", TIME Magazine, 14 maj 2012, s. 38–42.

Dessa år skapade vad som har kommit att kallas för en "timglas-ekonomi": många välbetalda finansjobb i toppen och många osäkra okvalificerade jobb i botten – men väldigt lite däremellan. Storbritannien är oerhört mycket mer beroende av Londons finansdistrikt "The City" än vad USA är av Wall Street. Efter krisen är detta naturligtvis ett problem.

I sitt tal på Labours partikongress 2011 deklarerade Labourledaren Ed Miliband därför att Storbritannien nu behöver en helt ny ekonomisk modell.¹² Mer långsiktig, mer strategisk och mer produktiv. Vi måste börja skilja ut "bra kapitalism" från "dålig kapitalism" meddelade Miliband. Även om få förstod vad han menade rent konkret har debatten fortsatt i dessa spår.

Kända brittiska ekonomer som Robert Skidelsky, Will Hutton och Vince Cable har lyft liknande tankegångar: vi ska inte vara emot kapitalismen som sådan men vi måste hitta sätt att på ett mycket mer aktivt sätt uppmuntra kapitalism som inte drivs av spekulation och lånefinansierad konsumtion.

Till Milibands tankegång hör att vi inte ska rasa mot girigheten hos individer inom systemet. Den senaste bankmannen som fastnat med händerna i bonusburken. Vi måste titta på helheten. Olika miljöer, regler och incitament får företag att bete sig på det ena eller andra sättet. Alltså har politiken en uppgift.

Den ska inte handla om att vara emot spelet – att företag tjänar pengar – utan om att sätta nya regler.

Under Tony Blair och Gordon Brown brukade Labour åka till länder som Tyskland och läxa upp dem för deras stela arbetsmarknader. Nu lyfter Ed Miliband i stället fram just den typen av samhällsmodell som ett föredöme. Den tradition av samarbete mellan näringsliv och stat som vi även har i Sverige. Regeringar som erbjuder strategisk riktning och struktur för företag, fackföreningar, banker, utbildningsinstitutioner och aktieägare att arbeta tillsammans i det nationella näringslivets intresse. Ed Miliband har på senare tid lyft fram Nissans stora

12. Se <http://www.politics.co.uk/comment-analysis/2011/11/17/ed-miliband-irresponsible-capitalism-speech-in-full>

investeringar i Sunderland i England som bevis för att det här kan fungera även i Storbritannien.

Milibands retorik handlar om att det är viktigt att stå upp mot protektionism men för en ny sorts industriell aktivism. Han har använt ett rent patriotiskt språk när han pratar om näringspolitik:

”Vi får inte skämmas för behovet av mer patriotism i vår ekonomiska politik”.¹³

En sådan patriotism innebär enligt Miliband att man erkänner att de brittiska företagen konkurrerar med de bästa företagen i världen och att de därför behöver uppbackning från politiskt håll.

Det handlar om vikten av att behålla högkvarter för stora företag i landet men också att mycket mer aktivt uppmuntra internationella företag att investera i Storbritannien. Staten ska inte som på 1970-talet hålla döende industrier under armarna men den bör intervensera när en nedgång i världsekonomin hotar att förstöra viktig industriell infrastruktur. Miliband har också lyft behovet av att reformera finanssektorn till att vara något som tjänar industrin – inte en separat värld i sig själv.

Exakt vad Ed Miliband efterlyser konkret är fortfarande mycket oklart. Hans grundtanke är dock att krisen har avslöjat djupare problem i den brittiska ekonomin och att dessa nu måste tas itu med. Han har lovat att en ny labourregering kommer att sätta ”brittisk industri, brittisk design och brittisk innovation i centrum av vår ekonomiska politik”.

I grund och botten är det vad en skuldskris handlar om: hur ska vi i framtiden kunna betala för oss själva som land?

13. Se http://www.huffingtonpost.co.uk/2012/03/06/ed-milibands-speech-eef-manufacturing-patriotism_n_1323222.html

Tyskland – beskatta finanskapitalet

Få andra länder har fått så mycket skäll från ekonomer under eurokrisen som Tyskland. Landets till synes irrationella skräck för inflation och nästan religiösa syn på vikten av budgetbalans har verkat obegripliga. Och utan tvekan har befolkningen i länder som Grekland och Spanien också fått betala ett mycket högt pris för dem.

Det sägs ofta att Tysklands speciella inställning har att göra med landets erfarenhet av hyperinflation under 1920-talet. När det pratas om att ECB exempelvis ska ta en mer aktiv roll i krisbekämpningen ser tyskarna slitna hemmafruar som släpar skottkärror fulla med värdelösa sedlar till affären. De får panik och börjar tänka på Hitler. Sebastian Dullien och Ulrike Guérot menar emellertid i en analys för tankesmedjan ECFR att denna förklarings betydelse är överdriven.¹⁴ Österrike och Grekland har också upplevt hyperinflation men delar inte den tyska inställningen.

Dullien och Guérot lyfter i stället fram den tyska traditionen av "ordoliberalism".

Ordoliberalismen är en ekonomisk skola utvecklad av ekonomer som Walter Eucken, Franz Böhm, Leonhard Miksch och Hans Großmann-Doerth. Den var en rekreation både mot den oreglerade liberalismen i början av 1900-talet och mot Nazitysklands interventionistiska ekonomiska politik. Den skiljer sig från sin kusin nyliberalismen genom att den lägger större vikt vid att förhindra uppkomsten av monopol och karteller men motsätter sig på liknande sätt politisk inblandning i ekonomin av keynesiansk karaktär.

Denna typ av ekonomiskt tänkande ignorerar även att förändringar på utbudssidan i ett land har effekter på efterfrågesidan i ett annat. Det är mot bakgrund av detta som Tysklands seiga motstånd mot koordinerad ekonomisk politik inom eurozonen måste ses. I enlighet med den ordoliberaliska skolan är den enda koordination som behövs koordination av statsfinanserna. Stora underskott i ett land kan nämligen leda till en skuldcrisis – så länge alla bara följer stabilitetspakten kommer det dock inte ske.

14. Se http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR49_GERMANY_BRIEF_AW.pdf

Denna grundsyn gällande ekonomin delas i hög grad även av den socialdemokratiska oppositionen i Tyskland. Trots att Angela Merkel har investerat hela sitt politiska kapital i att rädda euron har SPD mer kritiserat henne gällande process än innehåll.¹⁵ Nytankandet inom den ekonomiska debatten har i stället kommit gällande bankerna.

Tysklands rykte som skötsam ekonomi gjorde att många bedömare initialt trodde att de tyska bankerna skulle vara mindre utsatta för krisen. Men det visade sig vara precis tvärtom. Tyska banker hade tidigare varit mer konservativa och mindre inriktade på innovation. Allt förändrades dock 2003. Eurozonen gjorde det möjligt för bankerna att ägna sig åt vild utlåning och spekulation utomlands.

De förlorade enorma summor.

Den tyska socialdemokratiska finansministern Peer Steinbrück gick redan i september 2009 ut och förespråkade en internationell skatt på finansiella transaktioner: "Jag har insett att det politiska svaret på krisen måste innehålla mer än förbättrad reglering, riskhantering och kapitaltäckningskrav."¹⁶

Steinbrück pekade på vikten av att finansbranschen förstår på vilket sätt den bär skuld till krisen samt aktivt går med på att förhindra att något liknande sker igen. En global skatt på finansiella transaktioner i alla G20-länder är "det uppenbara instrumentet" skrev han.

Tyskland, inklusive Angela Merkel, har sedan dess fortsatt att driva på för en transaktions-skatt i olika former och forum.

Frankrike – jämlikheten i centrum

Samtidigt som det under våren 2012 blev alltmer uppenbart att den europeiska åtstramningspolitiken inte fungerade växte en stark egalitär kritik av ekonomin fram i Frankrike. Den uppstod samtidigt som internationell forskning visade hur växande klyftor skadar tillväxten och samtidigt som Wall Street ockuperades av demonstranter.

15. SPD är dock för någon form av euro-obligationer.

16. Se <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-case-for-a-global-financial-transaction-tax>

I Frankrike fick ekonomen Thomas Piketty stort genomslag. Hans studier visade hur 30 år av fallande skattenivåer har ökat inkomstskillnaderna i många länder tillbaka till nivåer som vi inte har sett sedan 1920-talet.¹⁷ Hollande gjorde allt detta till teman i sin kampanj. Hans förslag om en 75-procentig marginalskatt för de allra rikaste bedöms emellertid av många mest som symbolpolitik. Piketty brukar dock påpeka att konfiskatoriska skatter faktiskt är en amerikansk och inte en europeisk uppfinning. Det var Franklin Delano Roosevelt som höjde marginalskatten till över 70 procent 1936 och till mer än 90 procent under andra världskriget.

Piketty har därför kallat Hollande för "en ny Roosevelt".

Den franske presidenten har tidigare främst jämförts med den senaste socialisten i Élyséepalatset: François Mitterrand. Precis som Hollande kampanjade Mitterrand 1981 för ett vänsteralternativ till den förda ekonomiska politiken i ett Europa dominerat av högern. Men Mitterrands ekonomiska experiment slutade som vi alla vet i tårar. Politiken fick ges upp efter bara två år: ett misslyckande som har präglat Hollandes politiska generation hårt.

Skillnaden mellan Hollande och Mitterrand är som Thomas Klau har påpekat¹⁸ att där Mitterrand förespråkade en ny ekonomisk politik för Frankrike förespråkar Hollande en ny ekonomisk politik för Europa. Besluten som påverkar Frankrike kan inte längre fattas i Paris. Hollandes presidentvalskampanj var historisk i bemärkelsen att det är första gången som en politisk kampanj i ett av de stora EU-länderna har behandlat detta faktum.

En ny ekonomisk debatt

Den europeiska krishanteringens förbannelse har varit rävsaxen mellan populism och teknokrati. Jean-Claude Juncker hade nämligen fel. Det handlar inte alls om att "alla vet vad som måste göras bara inte hur vi ska bli omvalda efter att vi gjort det".

17. Se <http://elsa.berkeley.edu/~saez/piketty-saezAEAPP06.pdf>

18. Se http://ecfr.eu/content/entry/commentary_preparing_for_president_hollande

I själva verket är Junckers inställning i sig själv en stor del av problemet: Idén att fungerande ekonomisk politik är den som uppstår när ett antal teknokrater får tänka fritt utan att störas av folkopinionen. Då får man policy utan politik och det öppnar upp för politik utan policy. Populism och teknokrati. De följs alltid åt.

Det senaste årets utveckling har visat behovet av folklig förankring av den ekonomiska politiken på ett smärtsamt tydligt sätt. Det spelar ingen roll hur intrikata nedskärningsprogram vi konstruerar åt Grekland eller Spanien, så länge de inte uppfattas som legitima och nödvändiga leder de bara till strejker, oroligheter samt ännu mer oro hos den marknad som åtgärderna i första hand syftade till att lugna.

Det är bra att den ensidiga fokusen på åtstramningar nu verkar vara bruten men för att Europa verkligen ska ha en chans att ta sig ur krisen måste politikerna förstå att krisen inte kan reduceras till en debatt mellan åtstramningar och tillväxt.

Carlota Pérez menar att det endast är genom kris och därefter reform som marknads-ekonomin anpassar sig till förändringar och återupptäcker de moraliska värden som behövs för att den ska kunna fungera långsiktigt. Det är den nuvarande utmaningen: att ta itu med de djupgående problem som har blottlagts. Att den brittiska debatten har valt att fokusera på behovet av näringspolitik, den tyska på bankernas roll i samhället och den franska på jämlikhet har att göra med den specifika politiska kontexten i respektive land. Men de pekar tillsammans ut de områden där det ekonomiska och politiska nytänkandet måste komma.

Vad skiljer bra kapitalism från dålig? Hur går vi från en ekonomi baserad på spekulering och konsumtion till en som handlar om produktion, uppfinningar och nya idéer? Hur får vi det finansiella systemet att bidra till samhället? Hur vänder vi utvecklingen mot allt större klyftor nu när vi vet hur ekonomiskt skadlig ojämlikheten är?

Detta är de områden som den ekonomiska debatten måste fokusera på och som avgör framtiden för Europa.